

อัตลักษณ์และสุนทรียภาพของหน้ากากผีbungเต้าที่ส่งต่อการพัฒนา การท่องเที่ยวบ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

ไทยโรจน์ พวงมณี

รองศาสตราจารย์, อาจารย์
สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
thai-roj@hotmail.com

คชสิทธิ์ เจริญสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์
สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
mtcomputer9@hotmail.com

สุภาวดี สำราญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์
สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
sumransupawadee@gmail.com

รับบทความ: 8 สิงหาคม 2565

แก้ไขบทความ: 19 กันยายน 2565

ตอบรับบทความ: 23 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบวัฒนธรรมการใช้หน้ากากผีbungเต้า บ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย และ 2) ศึกษาอัตลักษณ์และสุนทรียภาพที่ส่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว บ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ในการศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่ม ใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 17 คน คัดเลือกจากปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเยาวชน นักวิชาการศิลปะ นักพัฒนาชุมชน และนักวิชาการท่องเที่ยว จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า 1) รูปแบบวัฒนธรรมการใช้หน้ากากผีbungเต้า มี 3 รูปแบบคือ (1) รูปแบบหน้ากากที่นำไปประดับหัวธงถือร่วมกับขบวนแห่งานประเพณี และการนำไปติดตั้ง 4 ทิศของซุ้มมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูป (2) รูปแบบหน้ากากแบบสวมใส่เข้าร่วมขบวนแห่งานประเพณี และกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวสวมใส่ และ (3) รูปแบบหน้ากากของที่ระลึก ให้นักท่องเที่ยวซื้อกลับไปเป็นของฝาก และ 2) อัตลักษณ์หน้ากากผีbungเต้า คือเอกลักษณ์ที่มีหน้าที่

ปกปักรักษาชุมชนและศาสนา ส่วนสุนทรีภาพหน้ากากผีบั้งเต้าเป็นรู้สึกจากการรับรู้เชิงเนื้อหาที่เป็นเรื่อง การแก้ปัญหาผลผลิตและมีการเชื่อมโยงสู่ประเพณีชุมชนและการท่องเที่ยว ส่วนเชิงรูปแบบของผีบั้งเต้า นั้น เป็นผลรวมจากทัศนธาตุและหลักการทางทัศนศิลป์ที่นำมาประกอบกันเป็นภาพยักซ์อย่างประสานสัมพันธ์กัน และความลงตัว

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, สุนทรีภาพ, หน้ากากผีบั้งเต้า, การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

Identity and aesthetics of Phi Boong Tao Masks influencing tourism development of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei Province

Thairoj Phoungmanee

Associate Professor, Lecturer

Visual Arts Program, Faculty of Humanities and Social Science,

Rajabhat Loei University

thai-roj@hotmail.com

Kotchasi Charoensuk

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Music Program, Faculty of Humanities and Social Science,

Rajabhat Loei University

mtcomputer9@hotmail.com

Supawadee Sumran

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Food Science and Technology Program, Faculty of Science and Technology,

Rajabhat Loei University

sumransupawadee@gmail.com

Received: August 8, 2022

Revised: September 19, 2022

Accepted: September 23, 2022

Abstract

This research article aimed to 1) study the culture of Phi Boong Tao Masks of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei province and 2) study the identity and aesthetics influencing tourism development of Hi-Tak Subdistrict, Phu Ruea District, Loei Province. The data was acquired from documentary research and field study using an interview, an observation, and a focus group conversation. The 17 informants were selected from local scholars, village headmen, youths, arts professors, community developers, and tourism officers. After that, the obtained data was analyzed using content analysis. The results of the study were : (1) The culture of Phi Boong Tao Masks was found in 3 aspects namely (1) the use of the Masks for decorating at the top of Tung to join the parade in a festival and being placed at

the 4 corners of the Pavilion where the Buddha image was situated; (2) the use of the masks for wearing to join a parade in a festival and activities held for tourists to try wearing; and (3) the masks as souvenirs for tourists buying and taking home, and 2) the identity of Phi Boong Tao Masks is kind giant as a guardian to protect the community and the religion. For aesthetics, Phi Boong Tao Mask was a sense of content perception regarding how to solve the problems of products, and there was a connection leading to community traditions and tourism. For the conceptual pattern of Phi Boong Toa, it was composed from the principles of visual elements together with the image of giant so relatively and harmoniously that the beauty can be perceived.

Keywords: Identity, Aesthetics, Phi Boong Tao mask, Community tourism development

บทนำ (Introduction)

ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงามที่มาจากการคิดสร้างสรรค์ ที่มีการถ่วงถ่วงจนค้นพบวิธีการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการส่งมอบความรู้ ความคิด จินนาสู่การปฏิบัติที่ส่งผลต่อการพัฒนาคน พื้นที่ และนำไปสู่การต่อยอดเชิงคุณค่าในอนาคต อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยว ส่งผลทำให้พื้นที่ทางวัฒนธรรมทั่วประเทศถูกจัดการและพัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวขึ้น เช่นเดียวกับจังหวัดเลย หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง

อำเภอภูเรือ มีคำขวัญว่า “เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู” มีต้นสนเป็นต้นไม้ประจำอำเภอ มีการจัดงานดอกไม้เมืองหนาวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกปี โดยเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของจังหวัดเลย เช่น อุทยานแห่งชาติภูเรือ สถานีทดลองเกษตรที่สูงน้ำตกปลาป่า และบ้านไฮตากซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมใหม่ที่มีอัตลักษณ์และสุนทรียภาพเฉพาะ สามารถสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพักผ่อนได้ สำหรับบ้านไฮตาก หมู่ที่ 2 ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย อยู่ห่างจากอุทยานแห่งชาติภูเรือ 20 กิโลเมตร สูงจากระดับน้ำทะเล 750 เมตร เป็นชุมชนที่เกิดจากชาวบ้านหลายพื้น เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันตั้งเป็นหมู่บ้านมากกว่า 60 ปี โดยภาครัฐได้จัดพื้นที่ให้ทำมาหากิน ระยะแรกมีจำนวน 3 ครอบครัว สภาพที่ตั้งหมู่บ้านนั้นเป็นพื้นที่สูงอุดมสมบูรณ์ โดยมีแหล่งน้ำไหลผ่านที่เรียกว่า “ตาด” และมีต้นไผ่ขนาดใหญ่ยืนต้นอยู่ จึงนำมาตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ไฮตาก” ต่อมาได้ผันเสียงเป็น “ไฮตาก” มีวัดโพธิ์ชัยเป็นวัดประจำหมู่บ้าน คนในชุมชนปฏิบัติหลักตามความเชื่อในพุทธศาสนาและฮีตสิบสองคองสิบสี่อย่างเคร่งครัด การตั้งอยู่บนพื้นที่สูงทำให้บ้านไฮตากมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม สามารถเห็นภูเขาสลับซับซ้อนของประเทศไทยและประเทศลาว ผังไทยมองเห็นพื้นที่อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว และ อำเภอท่าลี่ ส่วนฝั่งลาวมองเห็นแขวงไชยะบุรี โดยมีภูเขาโดดเด่นชาวบ้านเรียกว่า “ภูนมสาว” และยังเห็นร่องน้ำสานและร่องน้ำหมันที่มีความยาวกว่า 30 กิโลเมตร ชาวบ้านจึงใช้ความได้เปรียบทางทุนธรรมชาติเปิดเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมและโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวขนานนามว่า “สวีตเซอร์แลนด์เมืองเลย”

บ้านไฮตากมีทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนคือ ประเพณีสักการะพระพุทธรูปที่จัดขึ้นทุกปีช่วงเดือนเมษายนเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยมีหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าร่วม 5 หมู่บ้าน คือบ้านภูเรือ บ้านป่าจันทม บ้านหนองเสือคราง บ้านไฮตาก และบ้านน้ำ เข้าร่วมด้วยจิตแห่งความศรัทธาและความเชื่อมั่น ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐมองเห็นโอกาสที่จะส่งเสริมพัฒนาหมู่บ้านดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนำจุดเด่นของพื้นที่และผีบั้งเต่าที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในงานประเพณีมาเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวของชุมชนด้วย สำหรับผีบั้งเต่าเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกคิดและสร้างขึ้นมาบนฐานการแก้ปัญหาการเกษตรของชาวบ้านที่ปลูกน้ำเต้าเพื่อส่งขายไปยังกลุ่มชาวบ้านที่ผลิตของที่ระลึกน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทอง น้ำเต้าที่มีรูปทรงบิดเบี้ยวแตกหัก บางผลขนาดเล็กหรือใหญ่เกินไปไม่สามารถขายได้จึงต้องทิ้งหรือปล่อยให้เน่าเสีย ผู้นำชุมชนจึงทดลองนำมาวาดเป็นลวดลายรูปยักษ์ โดยนำแรงบันดาลใจมาจากยักษ์ทวารบาลหน้าอุโบสถ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงรูปแบบของหน้ากากเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น และทำการรื้อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ของผีบั้งเต่ากับประเพณีการสักการะพระพุทธรูปที่จัดขึ้น โดยนำน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทองที่ติดบริเวณหัวธูปออกแล้วเปลี่ยนเป็นหน้ากากผีบั้งเต่า (ไทยโรจน์ พวงมณี และสุภาวดี สำราญ, 2562: 76 - 94) การถูกนำมาเสนอผ่านประเพณีดังกล่าวครั้งแรก ส่งผลทำให้ผีบั้งเต่าเป็นที่รู้จักและถูกนำไปประชาสัมพันธ์ทางสื่อของพื้นที่

บ้านโฮจกัทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด เช่นการเข้าร่วมงานบุญหลวงที่มีผีตาโชนเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมหลักของงานที่มีความเด่น โดยการปรากฏตัวของผีบั้งเต้าทำให้พื้นที่บ้านโฮจกัได้รับความสนใจจากภาครัฐเข้ามาส่งเสริมและพัฒนาเข้าสู่การเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอำเภอภูเรือ รวมไปถึงใช้การวาดภาพพระบายสีหน้ากากและแต่งกายแบบผีบั้งเต้ามาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ทางความคิดร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม จากความแปลกใหม่และแตกต่างจากสิ่งที่เคยมีทำให้ผีบั้งเต้าถูกกล่าวถึงในฐานะผีตัวใหม่ที่มีอัตลักษณ์ของบ้านโฮจกั ที่เกิดจากการแสวงหาเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรสู่การทำสิ่งที่โดดเด่นและเป็นประโยชน์กับพื้นที่และคน ดังนั้นความเป็นอัตลักษณ์จึงถูกเลือกจากสำนึกและพฤติกรรมร่วมของกลุ่ม เพื่อนำมาสื่อสารกับคนอื่นให้แยกแยะและบ่งชี้ความเป็นตัวตนได้ (สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง, 2565: 198 - 228) กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งบ่งบอกความเป็นตัวตนของสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้คนทั่วไปทราบถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น โดยอัตลักษณ์จะพลวัตไปตามกาลเวลาและบริบททางสังคม ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545: 155) กล่าวว่าอัตลักษณ์อาจไม่มีเพียงหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายลักษณะที่ถูกประกอบขึ้นมา และอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจนมีลักษณะพิเศษที่บ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้น ซึ่งการมีอัตลักษณ์ในพื้นที่การท่องเที่ยวสามารถช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างความสามัคคี และสร้างความตระหนักต่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป (เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ, 2560: 2775 - 2792)

การเข้าไปแทนที่น้ำเต้าเงินน้ำทองของผีบั้งเต้าในประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูปนาบารพที่เดิมเชื่อว่า “การประกอบพิธีกรรมจะทำให้ชุมชนอยู่อย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ลูกหลานมีความรักสามัคคีกันและเป็นคนดี ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ” และคำกล่าวที่ว่า “น้ำเต้าเงินน้ำเต้าทองถูกนำมาสักการะพระพุทธรูปนาบารพด้วยความศรัทธาและเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวและครอบครัว คิดหวังสิ่งใดจะได้สมปรารถนา อำนาจพรโชคลาภ มั่งมี สุขภาพแข็งแรง โดยน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทอง ถือว่าเป็นไม้มงคลที่มีงอกอยู่ตลอดจนกระทั่งต้นแก่ตาย จึงสื่อถึงการมีดอกออกผลทรัพย์สมบัติงอกเงย เงินทองไหลมาเทมาอย่างต่อเนื่อง ” (รักยม (นามแฝง), 2560: ออนไลน์) ดังนั้นความเชื่อจึงปรับเปลี่ยนไปเป็นความต้องการโชคลาภ ความรักสามัคคี การคุ้มครองปกป้องรักษาหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ร่วมงานจึงขอพรให้ตนเองและหมู่บ้านสุขสมหวังดังที่ใจตั้งอธิษฐานไว้ ในงานประเพณี มีขบวนพ่อน ต้นผึ้ง ต้นดอกไม้ ดอกไม้ธูปเทียน ขันหมากเบ็ง และผู้แต่งกายเป็นผีบั้งเต้าร่วมประเพณีอย่างยิ่งใหญ่ (ภาพที่ 1 - 2) กล่าวได้ว่าผีบั้งเต้ามีตัวตนขึ้นจากการแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรและเชื่อมโยงเข้ากับประเพณีท้องถิ่นของบ้านโฮจกั พร้อมกับการสร้างความหมายใหม่เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน ผลของการเกิดขึ้นใหม่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเรียนรู้และการรับรู้คุณค่าทางสุนทรียภาพของผีบั้งเต้าในมิติประเพณีชุมชนและกิจกรรมท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีรายได้เกิดขึ้นและยังสร้างความเข้าใจอันดีและความรู้สึกเชิงสุนทรียภาพขึ้นในใจของนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งการรับรู้ทางสุนทรียภาพนั้นมนุษย์รับรู้และรู้สึกได้ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ผลของการรับรู้สุนทรียภาพจะถูกนำมาเป็นจุดขายเพื่อการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้สร้างเนื้อหาและรูปแบบเฉพาะตัวเพื่อมากระตุ้นอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจุดเด่นที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและมีการท่องเที่ยวซ้ำในโอกาสต่อไป (พรชรรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147) จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหน้ากากผีบั้งเต้าในฐานะวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นบนฐานคิดจากการแก้ปัญหาของชุมชนที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ สัมผัส ชื่นชมอัตลักษณ์ และสุนทรียภาพของชุมชน สำหรับนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษารูปแบบวัฒนธรรมการใช้หน้าากผีบั้งเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอกงเรือ จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และสุนทรียภาพที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอกงเรือ จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. **การศึกษาเอกสาร** ผู้วิจัยศึกษาเอกสารจากสำนักวิทยบริการ ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัย รวมถึงเอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง โดยการศึกษาประเด็นศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเลย และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน
2. **การศึกษาจากภาคสนาม** ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยประสานงานอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ผลิตหน้าากผีบั้งเต้า กลุ่มเยาวชน เพื่อขอลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมอบเอกสารในวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายจากหน่วยงานภาครัฐ ประสานงานอย่างไม่เป็นทางการและขอเข้ารับการเก็บข้อมูล โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลดังนี้ 1) การสัมภาษณ์ จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เก็บข้อมูลบริบทพื้นที่ ที่มาของหน้าากผีบั้งเต้า กระบวนการทำและนัยยะเชิงความหมายและการท่องเที่ยวชุมชน มีผู้ให้ข้อมูล 10 คน ครั้งที่ 2 เก็บข้อมูลประเด็นอัตลักษณ์และสุนทรียศาสตร์ของหน้าากผีบั้งเต้ากับการพัฒนาสู่การท่องเที่ยว มีผู้ให้ข้อมูล 7 คน 2) การสนทนากลุ่ม จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ประเด็นการเกิดขึ้นของหน้าากผีบั้งเต้า คุณค่าของหน้าากผีที่มีต่อการท่องเที่ยว มีผู้ร่วมสนทนาจำนวน 5 คน ครั้งที่ 2 ประเด็นอัตลักษณ์และสุนทรียศาสตร์ของหน้าากผีบั้งเต้าที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว มีผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 6 คน 3) การสังเกต โดยใช้แบบบันทึกการสังเกตที่ผู้วิจัยกำหนดประเด็นดังนี้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำผีบั้งเต้า รูปลักษณ์ของหน้าากผีบั้งเต้าที่ถูกทำขึ้นมาในแต่ละครั้ง วิธีการและรูปแบบการใช้ผีบั้งเต้า บุคลิกภาพของผีบั้งเต้าที่ถูกนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์
3. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการศึกษาเอกสารมาจัดระเบียบข้อมูลให้สอดคล้องกับประเด็นการสัมภาษณ์และวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
4. **นำเสนอข้อมูล** ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาเขียนนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประกอบภาพถ่าย

ผลการวิจัย (Research Results)

1. รูปแบบของวัฒนธรรมการใช้หน้าากผีบั้งเต้า

รูปแบบการใช้หน้าากผีบั้งเต้าแบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ 1) รูปแบบหน้าากผีบั้งเต้าที่ถูกนำไปแทนที่จั่วสามเหลี่ยมที่ประดับยอดสูง โดยที่ธงจะถูกนำไปถือร่วมกับขบวนแห่และจัดทำเฉพาะขึ้นมาอีก 4 ธง เพื่อติดตั้ง 4 ทิศของขั้วมณฑป 2) รูปแบบหน้าากผีบั้งเต้าใช้สวมใส่เพื่อร่วมขบวนแห่และนำเสนออัตลักษณ์บ้านไฮตากสำหรับการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและกิจกรรมอื่น ๆ นั้น ผู้สวมใส่หน้าากผีบั้งเต้าจะต้องแต่งกายด้วยรูปแบบเฉพาะ คือผู้ชายสวมใส่สร้อยลายตาราง ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกนุ่งผ้าซิ่น

(ภาพที่ 1 - 2 และ 3) รูปแบบหน้ากากของที่ระลึก ให้นักท่องเที่ยวซื้อกลับไปเป็นของฝาก โดยผู้ผลิตใช้น้ำเต้าขนาดเล็กมาทำเป็นหน้ากากขนาดเล็กสำหรับติดผนัง ที่ใส่ดินสอและปากกา

ภาพที่ 1 การใช้หน้ากากผีbungเต้าในการประดับธงและการสวมใส่ในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่บ้านไฮตาก (องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง, 2565: ออนไลน์)

ความเป็นหน้ากากผีbungเต้านั้นสื่อถึงชัยชนะความหมายบนฐานคิด 2 รูปแบบคือการประดับหัวธงที่สื่อสารถึงเครื่องบูชาพระพุทธรูปที่ถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 ทิศ เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงความสูงส่ง ความพิเศษและการมีชัยชนะ ส่วนประกอบของธงผีbungเต้าในขบวนแห่สักการะพระพุทธรูปบรรพต มี 3 ส่วน ดังนี้ 1) หัวธง ติดหน้ากากผีbungเต้า 2) ตัวธง ทำจากด้ายเส้นเล็กหลายสีนำมาพันต่อกันบนโครงไม้ไผ่รูปสี่เหลี่ยมคล้ายกับใบแมงมุม ติดให้ลดหลั่นขนาดจากใหญ่ไปเล็ก มีตั้งแต่ 5 ดอก 7 ดอก 9 ดอก หรือจากความต้องการให้ยาวหรือสั้น ซึ่งนิยมทำเป็นเลขคู่ เพราะเชื่อว่า "คู่ อยู่ คู่ หนี" โดยที่เลขคู่จะใช้ในงานมงคล ส่วนเลขคี่จะใช้ในงานอวมงคล และ 3) หางธง ทำจากด้ายมัดรวมเป็นกลุ่มใหญ่แล้วตัดให้กลมมีลักษณะเป็นพวงแบบดอก สำหรับหน้ากากผีbungเต้ารูปแบบที่ใช้สวมหน้านั้นต้องการสื่อสารถึงอุดมคติและจินตนาการที่ชุมชนคิดสร้างบนความเชื่อที่ว่า ทวารบาลที่เฝ้าประตูทางเข้าอุโบสถจะช่วยปกป้อง ดูแล และรักษาให้บ้านไฮตากสงบสุข โดยนัยยะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องสามารถบอกเล่าเรื่องราวของผีbungเต้าให้กับนักท่องเที่ยวได้รับรู้ ดังรายละเอียดที่ว่า “เมื่อใช้แขวนบนหัวธงจะทำให้ปกป้องสิ่งไม่ดีช่วยให้ร่ำรวยเงินทองและโชคดี ด้วยลักษณะที่น้ำเต้าคล้ายถุงเงินทอง จึงสื่อสารถึงความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ส่วนธงถือว่าเป็นเครื่องสูงที่มีนัยยะสื่อสารถึงความสำเร็จ และชัยชนะ” กล่าวคือหน้ากากรูปยักษ์ หมายถึงทวารบาลป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้าใกล้พุทธสถาน ส่วนธงหมายถึงชัยชนะ ความโชคดี มีโชคลาภ น้ำเต้า หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ซึ่งการให้ความหมายจะสร้างการรับรู้ให้กับคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวได้รู้สึกชื่นชม เห็นคุณค่าและตระหนักรู้ถึงการคิดสร้างสรรค์และความเชื่อของชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งนี้การสร้างควมหมายวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ล้วนต้องกำหนดแบบแผน และการอ้างอิงอดีตที่จะนำมาสู่ตัวตนและการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

ภาพที่ 2 หน้ากากผีbungเต้าที่ถูกสวมใส่โดยคนในชุมชน มีการสร้างบุคลิกภาพให้กับผีbungเต้าเป็นยักษ์ใจดี ไม่ดุร้าย (องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง, 2565: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมา ความเป็นรูปแบบ 3 รูปแบบ ผ่านการสร้างสรรคจากลูกเต้าที่มีลักษณะ 3 มิติ มีขั้นตอนหลักก่อนที่จะถูกนำไปทำเป็นรูป การสวมใส่หรือการนำไปทำเป็นของที่ระลึก โดยช่างจะสร้างรูปแบบของหน้ากากที่มีภาพอย่างยักษ์มีขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมวัสดุอุปกรณ์ (1) นำผลไม้เต้าแก้มาล้าง โดยการเจาะเอาเมล็ดด้านในออกและขัดถูส่วนที่เปื้อนดินโคลนให้สะอาด และนำตากแดดให้แห้งประมาณ 1 อาทิตย์ (2) สีนํ้าพลาสติกหลากสี โดยใช้สีขาวทารองพื้นบนลูกน้ำเต้าก่อนการลงสี (3) พู่กัน ใช้สำหรับการระบายสีตามลายเส้นที่ร่างไว้ (4) ดินสอ ใช้วาดลวดลายบนลูกน้ำเต้า (5) แลคเกอร์สำหรับเคลือบสี ขั้นที่ 2 ขั้นการวาดและระบายสี นํ้าเต้าที่ทำเสร็จพร้อมแล้วมาร่างลวดลายหน้ายักษ์ด้วยดินสอ จากนั้นเลือกสีตามต้องการและใช้พู่กันจุ่มสีนำมาระบายตามพื้นที่ว่างของลวดลายจนทั่วบริเวณ จากนั้นนำไปผึ่งในที่ร่มจนแห้ง แล้วเคลือบด้วยแลคเกอร์ ขั้นที่ 3 ขั้นการตกแต่งด้วยการติดองค์ประกอบของเชือกควั่นบริเวณตำแหน่งของหูที่ได้สัดส่วนกับผู้สวมใส่หน้ากาก โดยขั้นตอนดังกล่าวชุมชนได้นำมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองระบายสีตามแบบของตนเอง

2. อัตลักษณ์และสุนทรียภาพหน้ากากที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว

2.1 อัตลักษณ์ของหน้ากากผีbungเต้า มีรูปทรงเฉพาะ ถูกคิดและผลิตขึ้นบนฐานคิดของการเห็นคุณค่าของน้ำเต้าที่เป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน โดยน้ำเต้าที่มีรูปทรงและสัดส่วนสวยงามจะถูกนำไปผลิตเป็นน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทอง ส่วนน้ำเต้าที่มีปัญหาเช่น มีรูปทรงบิดเบี้ยว รูปทรงและขั้วมีลักษณะเอียงถูกนำมาคิดและจินตภาพต่อยอดให้เป็นหน้ากากยักษ์พร้อมกับการสร้างการเชื่อมโยงถึงความเชื่อในพุทธศาสนาและมีประติมากรรมยักษ์เฝ้าวัด การมีอัตลักษณ์ของ “ยักษ์อารมณดี มีตาหยา มุมเฝ้าปากฉีกยิ้มอย่างมีความสุข” ที่สร้างการจดจำให้กับนักท่องเที่ยว การมีลักษณะเฉพาะนี้ถูกสร้างจากองค์ประกอบสำคัญอย่างรูปทรงของน้ำเต้าที่ถูกแบ่งสัดส่วนและพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนใบหน้าและส่วนผม โดยส่วนใบหน้าจะถูกขีดเขียนและแบ่งพื้นที่หน้ากากออกเป็น 2 ซีกคือ ซีกซ้ายและซีกขวา โดยทั้งซีกมีองค์ประกอบเหมือนกัน คือ ส่วนของปากที่กว้างกว่ามนุษย์ประกอบด้วยฟันบนและเขี้ยวที่ระบายด้วยสีขาว ส่วนฟันด้านล่างไม่ปรากฏให้เห็น จึงดูเหมือนขนาดเล็ก ตาเจาะเป็นช่องเล็ก ๆ ส่วนคิ้วมีการซ้อนชั้น 3 ชั้นแบบไล่ระดับด้วยสีอ่อน มีลวดลายปรากฏตรงกลางหน้าผาก โดยส่วนใบหน้ากับศีรษะเชื่อมโยงด้วยเครื่องประดับที่ทาด้วยสีทอง การมีลักษณะเฉพาะจึงออกแบบบุคลิกภาพของผีbungเต้าให้สอดคล้องกับหน้ากาก เช่น ถ้าผู้หญิงสวมใส่จะต้อง

ใช้มือปิดป้องบริเวณใบหน้าแสดงท่าทางเอียงอาย ส่วนผู้ชายเมื่อสวมใส่จะแสดงบุคลิกภาพของยักษ์หนุ่มผู้มี
ความทะล้นอารมณ์ดีด้วยการยกมือขึ้นมาในเชิงสัญลักษณ์ หรือการสวมใส่ทั้งชายและหญิงที่แสดงตัวตนด้วย
การเป็นยักษ์ผู้มีหน้าที่ต้อนรับแขกผู้มาเยือน ด้วยการยกมือประนมบริเวณหน้าอก ความเป็นผีบั้งเต้าเป็น
ความพยายามถูกตั้งชื่อให้เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับผีตาโขนในงานบุญหลวงที่มีอยู่แล้ว เพื่อไปสู่การสร้างผีบั้ง
เต้าใหม่ด้วยการนำผลน้ำเต้ามาสร้างความคิด จนเกิดคำใหม่และรูปแบบผลผลิตแบบใหม่ขึ้นมา เพื่อให้
บ้านไฮตากเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว

2.2 สุนทรียภาพของผีบั้งเต้าสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า ผีบั้งเต้าถูกนำเสนอ
ภาพลักษณ์ของยักษ์อารมณ์ดี โดยช่างเขียนสร้างการรับรู้ใหม่ที่ตรงข้ามกับการรับรู้เดิมที่ยักษ์ต้องมีนิสัยดุร้าย
น่ากลัว และไม่เป็นมิตร ด้วยการวาดเส้นให้ดูพลี๊วไหวและอ่อนหวาน ใช้สีที่สดใสและสื่อสารถึง
ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผสมผสานกับรูปทรงของน้ำเต้าที่มีลักษณะป่องด้านล่าง เมื่อนำมาสวมใส่ร่วมกับ
เครื่องแต่งกายแบบพื้นบ้านส่งผลให้ยักษ์ที่มีลักษณะนามธรรมและอยู่บนฐานจินตนาการสามารถจับต้องได้
ดังความคิดเห็นที่ว่า “...ผีบั้งเต้ามีสีสันสวยงามน่ารัก เป็นรูปแบบของยักษ์แบบใหม่ที่ดูเป็นกันเอง...” และ
“...ผีบั้งเต้าถูกนำเสนอผ่านเรื่องราวของยักษ์แบบใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน วาดออกมาให้มีลักษณะอย่างยักษ์ที่ดู
ผ่อนคลาย เมื่อสวมใส่บนใบหน้าจะทำให้เหมือนกับยักษ์ยิ้ม หรือยักษ์ซื่อๆ เป็นยักษ์ที่ดูน่ารัก น่าเข้าใกล้
มากกว่ายักษ์โดยทั่วไป...” อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า สุนทรียภาพหน้ากากผีบั้งเต้าที่นั้นเกิดจากความรู้สึก
พึงพอใจเกี่ยวกับ 1) เนื้อหาเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้นจากการแก้ปัญหาผลผลิตน้ำเต้าที่รูปทรงไม่สวยและถูกทิ้ง
ไปเชื่อมโยงไปสู่รูปทรงยักษ์ที่เป็นทวารบาลปูนปั้นหน้าอุโบสถ จนท้ายสุดถูกเชื่อมโยงไปสู่ประเพณีท้องถิ่น
ที่จัดขึ้นช่วงเดือนเมษายน (ภาพที่ 3 และ 2) ด้านรูปแบบที่ช่างพื้นบ้านใช้รูปทรงของน้ำเต้ามาผสมผสานกับ
เส้น รูปร่างรูปทรง สีและผิวสัมผัสผสมผสานกัน ด้วยการใช้หลักการทางทัศนศิลป์และทักษะการสร้างสรรค์
ทำให้เกิดรูปแบบหน้ากากผีบั้งเต้าที่ให้ความรู้สึกละมุนจากความลงตัว ความประสานสัมพันธ์และความเป็น
ระเบียบของหน้ากากผีบั้งเต้า

ภาพที่ 3 ประเพณีการสักการบูชาพระพุทธรูปนาบารพ มีผีบั้งเต้าเข้าวชนแห่
(บ้านเมือง, 2562: ออนไลน์)

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายดังนี้

1. **รูปแบบการใช้หน้ากากผีbungเต่า** พบว่าการผลิตสร้างหน้ากากผีbungเต่าขึ้นมานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาผลผลิตจากการปลูกน้ำเต้าในพื้นที่บ้านไฮตากที่มีจำนวนมาก จึงนำลูกน้ำเต้ามาเขียนให้เป็นรูปยักษ์สำหรับการทำเป็นของที่ระลึกขายในพื้นที่บ้านไฮตากในฐานะหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เมื่อเห็นว่ามีคามสวยงามจึงคิดนำไปประดับบริเวณหัวสูง เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของประเพณีและบ้านไฮตาก เมื่อนำเข้าร่วมงานประเพณีจึงเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนและนักท่องเที่ยวจากความแปลกใหม่ จึงมีการพัฒนาวิธีการเขียนและการสร้างเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้นเพื่อการสื่อสารถึงที่มาของผีbungเต่า โดยมีกลุ่มการผลิตหน้ากากผีbungเต่าในหมู่บ้านเป็นพื้นที่การเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวซื้อผลิตภัณฑ์ การทดลองวาดหน้ากาก และการแต่งกายเป็นผีbungเต่าถ่ายภาพ ซึ่งพรชัยรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก (2563: 125 - 147) กล่าวว่า ลักษณะเฉพาะของเรื่องราวและกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่ทำให้แตกต่างจากพื้นที่อื่นนั้นมาจากวิธีการคิด รูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมหรือถูกสร้างขึ้นใหม่จะถูกนำมาพัฒนาและสร้างเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่การท่องเที่ยวเพื่อจูงใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาสัมผัสคุณค่านั้น โดยผีbungเต่าที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น พบว่าถูกนำมาใช้ 3 รูปแบบ รูปแบบแรกเป็นการใช้หน้ากากประดับบริเวณหัวสูงที่จะนำเข้าร่วมขบวนแห่ในประเพณี โดยการนำหน้ากากไปติดไว้บริเวณหัวสูงแทนที่น้ำเต้าเงินเต้าเต้าทองเป็นความเชื่อของวัฒนธรรมอื่น รูปแบบต่อมาคือการสวมใส่หน้ากากพร้อมกับการแต่งกายให้มีลักษณะเช่นยักษ์ร่างมนุษย์ โดยรูปแบบนี้จะถูกนำไปใช้ทั้งการเข้าร่วมขบวนแห่และพิธีกรรม จึงช่วยสร้างบรรยากาศและสีสันทางวัฒนธรรมใหม่ในพื้นที่อำเภอภูเรือ ส่วนรูปแบบสุดท้ายคือ รูปแบบหน้ากากผีbungเต่าเป็นของที่ระลึกทำขึ้นมาหลายรูปแบบทั้งการประดับผนังและตั้งโต๊ะ นอกจากนี้ผีbungเต่ายังถูกนำไปใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอภูเรือ โดยหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้เข้าร่วมงานทั้งการแสดงโชว์ และการสวมใส่สร้างบรรยากาศของงาน นอกจากนี้พื้นที่การท่องเที่ยวบ้านไฮตากยังมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้แต่งกายเป็นผีbungเต่าสำหรับการถ่ายภาพเป็นที่ระลึก พร้อมกับมีการสร้างอัตลักษณ์ทางบุคลิกภาพของผีbungเต่าให้ทดลองทำท่าทางตามแบบอย่างผีbungเต่าด้วย โดยการรับรู้รูปแบบของหน้ากากผีbungเต่าที่มีรูปแบบสวยงามนั้นมีความเป็นตัวตนแฝงอยู่ดังที่พระครูสังฆรักษ์คุณัญญ์ ภูริวัฒน์, พระพิชญพล สุวณฺณรูป และภักตร์เดช ปณฺชยธนาตุล (2561: 231 - 238) กล่าวว่า การเขียนภาพนั้นมักแฝงความเชื่อ ประสพการณ์และทัศนคติของผู้วาด ส่งสารให้คนอื่นรับรู้และตีความหมาย โดยผลการรับรู้จะรู้สึกถึงความสวยงามพร้อมกับการโน้มน้าคุณค่าภาพจิตใจให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อไป

2. **อัตลักษณ์และสุนทรียภาพของหน้ากากผีbungเต่านั้น** พบการมีแรงบันดาลใจจากเรื่องราวยักษ์หน้าอุโบสถ ผู้วาดจึงนำมาสู่การวางโครงหน้าบนรูปทรงน้ำเต้าที่มีลักษณะด้านล่างป่องด้านบนแคบเขียนลายเส้น ระบายสีจัดจ้านและสีรุนแรง ผีbungเต่าจึงมีอัตลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากผีตาโชนและผีขนน้ำที่ต้องนำเอาวัสดุหลายชนิดมาผสมผสานกัน หน้ากากผีbungเต่าจึงมีความเรียบง่ายทั้งรูปแบบและวิธีการผลิตขึ้นมา โดยตัวรูปแบบหน้ากากผีbungเต่าสามารถให้ผลด้านสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็นหรือนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนแสดงออกและสื่อสารว่าหน้ากากผีbungเต่านั้นมีขอบเขตมาจากแนวคิดที่ว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร เราจะมีปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกับสมาชิกและคนอื่น ๆ อย่างไร (สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง, 2565: 198 - 228) การค้นหาและสร้างอัตลักษณ์จากการนำปัญหาด้านผลผลิตไม่มีคุณภาพมาสร้างคุณค่าเชิงเรื่องราว ก็เพื่อสื่อสารถึงที่มาของวัฒนธรรมเก่าสู่ใหม่สู่การสร้างมูลค่าที่สูงขึ้นผ่านรูปแบบ สีสัน ความประณีตของการผลิตหน้ากากผีbungเต่าที่แทนตัวตนของพื้นที่บ้านไฮตาก ทำให้ชุมชน

มีสำเนียงร่วมทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่ง ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์ตกุล (2545: 30) กล่าววาท์ลักษณะเป็นตัวแทนการสำนึกถึงการมีตัวตน การเน้นย้ำการดำรงอยู่ทางปัญญาและอารมณ์ความรู้สึกของคนในชุมชน อัตลักษณ์ผีบั้งเต้าจึงเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความพิเศษเชิงรูปแบบและเนื้อหาของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากภูมิปัญญาและพัฒนาไปสู่การอยู่ร่วมกับพื้นที่ตลอดไป โดยชุมชนนำความเด่นของอัตลักษณ์มาสู่การจัดการท่องเที่ยว และเมื่ออัตลักษณ์ถึงจุดที่ชัดเจนสูงสุด ก็อาจมีพัฒนารูปแบบใหม่ที่ดีกว่าทันสมัยกว่า เนื่องจากการตกผลึกและกระแสหลักของสังคม ส่วนการที่อัตลักษณ์จะมีคุณค่าและน่าสนใจมากขึ้นน้อยเพียงใดนั้น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของชุมชนด้วย (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ, 2560: 2775 - 2792) การสร้างสรรค์รูปลักษณ์น้ำเต้าสู่หน้ากากผีบั้งเต้าที่มีแรงบันดาลใจมาจากทวารบาลรูปยักษ์ถือว้า เป็นการจินตนาการที่สัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ด้วยการใช้รูปทรงของน้ำเต้ามาบรรยายสิ่งนั้นมีลักษณะเป็นยักษ์ที่มีความเด่นและไม่เหมือนใคร และยังสะท้อนถึงหยิบยืมแรงบันดาลใจมาจากผีตาโชนและผีชนน้ำวัดภูทางวัฒนธรรมพื้นที่ใกล้เคียงมาสร้างมูลค่าเชิงพื้นที่ให้เกิดขึ้น (ไทยโรจน์ พวงมณี และสุภาวดี สำราญ, 2562: 76 - 94) อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์หน้ากากผีบั้งเต้า นั้น มาจากรายละเอียดที่ช่างนำมาผสมผสานจนมีความหลากหลายในส่วนประกอบ ดังที่กษิรา ภิวงศ์กูร, บุญชู บุญลิขิตศิริ และภรดี พันธจักร, 2562: 123 - 140 ; ณรงค์นุช นทีพ่ายพิทศ, 2557: 113 - 121) กล่าวว่าการรับรู้อัตลักษณ์และสุนทรียภาพมักเกิดรายละเอียด เช่น ลวดลาย สี สัน เทคนิควิธีการ ความประณีต ความเรียบง่าย ความเป็นระเบียบ ความชำนาญและการผสมผสานจินตนาการใหม่เข้าด้วยกัน

สำหรับหน้ากากผีบั้งเต้าแล้วคนในชุมชนรับรู้ถึงคุณค่าใหม่ที่เด่นและแปลกตาด้วยลวดลายที่สัมพันธ์กับความเชื่อของชุมชน ทั้งนี้มาจากการสร้างชุดความคิดของคนในพื้นที่มาสู่การกำหนดรหัสที่มีนัยยะเชิงความหมายจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน (ธนวรรณ นิธิพานันท์, 2558: บทคัดย่อ) กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่คนในและคนนอกจะต้องรับรู้ร่วมกันทั้งรูปแบบและเนื้อหาเรื่องราวที่จับต้องได้ อันช่วยขับเคลื่อนประสบการณ์เชิงคุณค่าให้เกิดผลดีต่อพื้นที่การท่องเที่ยว (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2561: 93 - 112) หน้ากากผีบั้งเต้าจึงเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้นักท่องเที่ยวซื้อเป็นของที่ระลึก ส่วนความเด่นที่แสดงตัวตนนั้นนักท่องเที่ยวเป็นผู้ให้คำตอบแห่งความน่าวิลหาจากสิ่งที่ให้ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ (พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147)

ส่วนประเด็นสุนทรียภาพนั้นเป็นความรู้สึกส่วนตัวของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาประสบการณ์เชิงคุณค่าในพื้นที่บ้านไฮตากและตัวตนของผีบั้งเต้า ส่วนคนในชุมชนเป็นผู้สร้างอัตลักษณ์จากความเป็นพื้นที่เฉพาะร่วมกับวัฒนธรรมผีบั้งเต้า มีการนำคุณค่ามาสู่การสร้างมูลค่าทางความรู้สึกผ่านการประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งการรับรู้อัตลักษณ์ย่อมส่งผลต่อความรู้สึกสุนทรียภาพถึงการจดจำ ความประทับใจและนำไปบอกต่อคนอื่นให้เป็นที่รู้จัก (พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147) คำว่าสุนทรียภาพนั้นเป็นคำที่สื่อสารถึงการรับรู้คุณค่าสิ่งที่งามจากเนื้อหาและรูปแบบจากผลรวมของผลงานที่ใช้ทฤษฎีศิลปะและหลักการจัดองค์ประกอบ เช่น ความกลมกลืน ความขัดแย้ง สัดส่วน สมดุล การย้าให้เกิดจุดเด่น การซ้ำ ความหลากหลาย และทิศทางมาประกอบกันจนกระทบความรู้สึกของผู้รับรู้ (นิวิติ ทองป้อม, 2558: 1402 - 1418) ถึงแม้ว่าสุนทรียภาพจะมีลักษณะเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถระบุขอบเขตหรือระดับที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลได้ชัด แต่ปฏิกิริยาการรับรู้ต่อทัศนธาตุจะเป็นผลลัพธ์ทางจิตวิทยาที่มนุษย์รู้สึกได้ใกล้เคียงกันสามารถที่จะอธิบายออกมาในภาพรวมถึงความสุขใจจากความประณีต และละเอียดอ่อนจากสิ่งที่เข้ามากระทบสายตาและใจ (ภาณุ สรวายสุวรรณ, 2555: 22 - 44) ดังนั้นความรู้สึกพึงพอใจต่อหน้ากากผีบั้งเต้าที่สามารถให้สุนทรียภาพจากรูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่สัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันตามบทบาทหน้าที่ เช่น

สร้างความรู้ความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน เป็นภาพลักษณ์ความเจริญทางวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์รวมใจ เป็นเครื่องมือแสดงตัวตน และเป็นปัจจัยการท่องเที่ยวที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ , 2560: 2775 - 2792) จึงเป็นจุดได้เปรียบที่ตอบโจทย์วิถีการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สำนักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่างเห็นโอกาสส่งเสริมให้ชุมชนมีกิจกรรมและเป็นหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม มีการพัฒนาวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ซึ่งกฤตยภรณ์ ตันติเศรษฐ์ (2557: 137 - 150) กล่าวว่า ผลการพัฒนา สิ่งใหม่ เป็นการสร้างกระบวนทัศน์ทางสังคมและรายได้ของคนในพื้นที่ ด้วยการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็น สินค้า สำหรับหน้ากากผีบั้งเต่าที่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ได้ถูกนำมาผลิตขึ้นเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ของชุมชน (ธนวรรณ นิธิภานันท์, 2558: 6) อย่างไรก็ตามการพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวบ้านไฮตาคที่ชุมชน มีความเชื่อใหม่ซ้อนทับความเชื่อเดิม จะผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนี้ 1) การสำรวจและเตรียม ชุมชน 2) การจัดกิจกรรมมีส่วนร่วมสร้างความตระหนักรู้และเห็นคุณค่า 3) การปฏิบัติการพัฒนาและสร้าง อัตลักษณ์วัฒนธรรม คน พื้นที่และการท่องเที่ยว และ 4) การประเมินผลการดำเนินการเพื่อหาแนวทางการ พัฒนาต่อไป (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2559: 22 - 23) สอดคล้องกับ ชานนท์ ไชยทองดี (2562: 72 - 89) ที่กล่าวว่า สุนทรียภาพจะทำหน้าที่ประกอบสร้างความรู้และความจริงในพื้นที่ การเปิดพื้นที่การท่องเที่ยว จะสร้างการรับรู้และกระตุ้นความรู้สึกผูกพันกับชุมชน จนนักท่องเที่ยวมีทัศนคติเชิงบวกสามารถเชื่อมโยงความรู้อย่างมั่นใจ เช่น สุนทรียภาพที่สื่อสารผ่านหน้ากากผีบั้งเต่าที่มีความเด่นย่นส่งผลทำให้เข้าใจ ชื่นชมและเห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมหลายมิติขึ้น พร้อมกับการเข้าใจว่าทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นมาพร้อมกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ, 2560: 2775 - 2792) ดังที่สิริกานต์ องค์กรสิงห์ และตุลาภรณ์ แสนปรน (2564: 39 - 49) ที่กล่าวว่า สุนทรียภาพเป็นผลการรับรู้เชิงเนื้อหาและรูปแบบสามารถสร้างการตระหนักรู้ถึงความดี มีศีลธรรม และความงามได้ อย่างไรก็ตาม หน้ากากผีบั้งเต่าเป็นการสร้างสรรค์จากการแก้ปัญหา ผลผลิต จึงถูกคิด ให้แปลกใหม่ที่เชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมผีตาโชนและผีขนน้ำที่มีอยู่แล้วและความเป็นผีที่อยู่ในพื้นที่ การท่องเที่ยวจังหวัดเลย ซึ่งการสร้างสรรคนั้นต้องมีความใหม่และดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่จะตัดสินใจเข้ามา ท่องเที่ยว (กชिरา ภิวงศ์กูร, บุญชู บุญลิขิตศิริ และภรดี พันธภากร, 2562: 123 - 140) ดังนั้นหน้ากากผีบั้งเต่า แบบใหม่ ที่ถูกผลิตขึ้นมาจึงมีเป้าหมายเชื่อมโยงสุนทรียภาพกับหมู่บ้าน การท่องเที่ยวใหม่ของชุมชน จึงส่งผล ต่อการเข้ามาสัมผัสประสบการณ์เชิงคุณค่าของนักท่องเที่ยว (พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147)

สำหรับผีบั้งเต่านั้นเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นแทนของเดิม โดยการนำไปเป็น ส่วนประกอบของธงสำหรับร่วมขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์น้ำพระพุทธรูปนาบรพต ด้วยความเชื่อที่ว่า “เมื่อใช้ ขวอนบนหัวธงจะส่งผลทำให้ปกป้องสิ่งไม่ดี ช่วยให้อายุยืนทองและโชคดี ด้วยลักษณะที่น้ำเต้าคล้ายถุงเงิน ทอง จึงสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ส่วนธงเป็นเครื่องสูงมีนัยยะถึงความสำเร็จ และชัยชนะ” ซึ่งการสร้างควมหมายให้กับวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ล้วนต้องแสดงตัวตนผ่านการกำหนดแบบแผน และการอ้างอิงอดีต (ธนวรรณ นิธิภานันท์, 2558: 6) ดังนั้นสุนทรียภาพการรับรู้หน้ากากผีบั้งเต่าจึงเกี่ยวข้อง กับการจัดระเบียบ ความลึก ความคงที่ และการลงตาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และองค์ความรู้เดิม ของผู้ชม ความสนใจ และความคาดหวัง ซึ่งเป็นอาจเป็นเรื่องราวบุคคล อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับทฤษฎี การบดบังและความขัดแย้งของเป้าหมายที่มองเห็น รวมไปถึงตำแหน่งของผู้ชม (นิวิติ ทองป่อง, 2558: 1402 - 1418)

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษานำผลการศึกษาไปกำหนดยุทธศาสตร์ กลยุทธ์และกิจกรรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนด้วยกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งการออกแบบพัฒนาด้วยวัสดุ หรือวิธีการอื่นที่ช่วยสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มในพื้นที่และกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านโฮตาคให้เป็นหมู่บ้านศิลปหัตถกรรมที่มีการนำเอาผลผลิตทางการเกษตรกรรม หรือมีอยู่ในธรรมชาติมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างจุดขายและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสัมผัสกับประสบการณ์เชิงคุณค่าแบบครบวงจร

เอกสารอ้างอิง (References)

- กฤตยภรณ์ ตันติเศรษฐ์. (2557). กระบวนการกลายเป็นสินค้าของประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*. 3(1), 137-150.
- กษิรา ภิวศ์กร, บุญชู บุญลิขิตศิริ และภรดี พันธูการ. (2562). การศึกษาตลาดลายขดพันธุ์ชนเผ่าในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกหมู่บ้านกระเหรี่ยงรวมมิตร. *วารสารมังกรรายสาร*. 7(2), 123-140.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). *แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ชานนท์ ไชยทองดี. (2562). เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*. 14(1), 72-89.
- ณงค์นุช นทีพายัพพิศ. (2557). อัตลักษณ์ผ้าทอกระเหรี่ยงประปาเกะเยอ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 2(1), 113-121.
- ไทยโรจน์ พวงมณี และสุภาวดี สำราญ. (2562). ฝิ่บู่เต้า : พัฒนาการจากความเชื่อท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านโฮตาค อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. *เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5*, 76-94.
- ไทยโรจน์ พวงมณี. (2559). การศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นสู่การเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. 11(36), 22-33.
- ไทยโรจน์ พวงมณี. (2561). การศึกษาอัตลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตพื้นที่การท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยสู่การออกแบบสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน. *วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ*. 2(1), 93-112.
- ธนวรรณ นิธิภานันท์. (2558). *กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีเพลินวน อำเภอท่าวิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

- นิธิวดี ทองป่อง. (2558). แนวทางการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์บนทางระบายน้ำเสียสาธารณะ โดยวิธีการบำบัดน้ำเสียวิถีธรรมชาติด้วยระบบพืชพันธุ์อย่างมีสุนทรียภาพทางทัศนภาพ. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 8(1), 1402-1418.
- ปริตดา เฉลิมเภา กอนันตกุล. (2545). *อัตลักษณ์ของนักมนุษยวิทยาในบ้านเกิด. คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมนุษยวิทยาไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ. (2560). อัตลักษณ์แห่งภูมิยาว : รูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญา. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 10(3), 2775-2792.
- พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก. (2563). ความหมายและอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ทหาร : มุมมองของนักท่องเที่ยว. *วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร*. 15(2). 125-147.
- พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวัฒนโน, พระพิณพุล สุวณฺโรโป และภัทรเดช ปั่นขยายณาคุล. (2561). การตีความภาพพุทธศิลป์ที่ปรากฏในเอกสารโบราณของจังหวัดลำปาง. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. 7(2), 231-238.
- ภานุ สรวัยสุวรรณ. (2555). การวิเคราะห์สุนทรียภาพในพระพุทธรูปสุโขทัยด้วยหลักการทางทัศนศิลป์. *Veridian E-Journal, SU กลุ่มศิลปะและการออกแบบ*. 5(1), 22-44.
- รักยม (นามแฝง). (2560). *พระพุทธรูปนาวาบรรพต ศรัทธาสุดหนาวที่ภูเรือ*, 7 สิงหาคม 2565. <https://www.thairath.co.th/horoscope/interesting/1116684>
- สิริกานต์ องค์กรสิงห์ และตุลาภรณ์ แสนปรน. (2564). ประเพณีการตานธรรมหลวงของชาวไทลื้อ บ้านเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. *วารสารมังรายสาร*. 9(2), 39-49.
- สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. (2565). อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ในพหุวัฒนธรรมและการสื่อสาร. *วารสารศาสตร์*. 15(1), 198-228.
- หนังสือพิมพ์บ้านเมือง. (2561). *เที่ยววิถีชาวบ้านฝั่งเต้า เป็นผืนแนวใหม่ ผสมผสานงานประเพณีดั้งเดิม*, 15 กันยายน 2565, <https://www.banmuang.co.th/news/region/131331>
- องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง. (2565). *จุดชมวิวยุทธาภรณ์แลนด์*, 15 กันยายน 2565. <https://ladkang.go.th/public/list/data/detail/id/2143/menu/1619>

